

В. У. Барысенка

САЦЫЯКУЛЬТУРНЫЯ ПРАБЛЕМЫ ВЫКЛАДАННЯ БМЗ У КІТАІ

Працэсы глабалізацыі, міжнародныя адносіны ствараюць вельмі спрыяльныя ўмовы для прасоўвання беларускай мовы і культуры ў сусветнай супольнасці. У гэтай сувязі вывучэнне беларускай мовы інафонамі значыць не толькі авалоданне пэўным сродкам камунікацыі, не столькі разуменнем, колькі спасціжэннем, выпрацоўкай каштоўнасна-сэнсавых арыенціраў.

Выкладанне беларускай мовы як замежнай (БМЗ) у Кітаі мае свае асаблівасці, нацыянальна абумоўленыя лінгваметадычнай і культуралагічнай спецыфікай краіны. Студэнты – прадстаўнікі асобнай этнічнай і лінгвакультурнай супольнасці. На першы план выходзяць не праблемы тэорыі дыдактыкі, а забеспячэнне міжкультурнай камунікацыі і ўзаемадзеяння ў іншамоўным асяроддзі. Выкладчык, працуючы ў Кітаі, мусіць ведаць нацыянальныя культурна-адукацыйныя асаблівасці гэтай краіны. Больш за тое, у працэсе навучання беларускай мове для выкладчыка, які не валодае кітайскай мовай, актуальнейшымі становяцца іх дзейсныя, ментальныя, а не лінгвістычныя асаблівасці. Важна ведаць несупадзенні і асаблівасці зместу і прынцыпаў выкладання замежнай мовы ў Кітаі. Адсутнасць беларускамоўнага асяроддзя навучання і, што яшчэ больш важна, беларускай адукацыйнай прасторы ўплывае на спосабы і метады выкладання і ў краіне з вялікімі лінгвакультурнымі адрозненнямі. Адукацыйнае асяроддзе ва ўніверсітэце фарміруецца на падставе традыцыйнай кітайскай сістэмы адукацыі, сучасных, у тым ліку і тэхнічных, магчымасцяў, наяўнасці ці адсутнасці выкладчыка – носьбіта мовы і культуры (*nature speaker*).

Тэорыя міжкультурнай камунікацыі засноўваецца на разуменні культуры як трохслойнай з’явы. Зверху – розныя матэрыяльныя артэфакты і з’явы культуры, у тым ліку і мова, гэты слой найбольш відавочны і даступны пачуццёваму ўспрыманню. Ніжэй – нормы і каштоўнасці. І ў найбольш схаваным – базавыя ўстаноўкі і менталітэт. Працуючы па-за беларускай адукацыйнай прасторай, з монанацыянальнай групай студэнтаў, неабходна ўлічваць усю спецыфіку нацыянальнай канцэптасферы. І. Е. Бобрашава прапанавала паняцце культурна-тыпалагічных стыляў вучэбна-пазнаваўчай дзейнасці навучэнцаў, аналіз якіх дазваляе лепш зразумець не толькі навучэнцаў пэўнай краіны, але і змадэляваць вучэбны працэс, дапаўняючы і карэктуючы, пашыраючы і заглыбляючы традыцыйныя вучэбна-пазнавальныя дзеянні навучэнцаў, не выклікаючы непрыняцця.

Апошнія 30 гадоў у Кітаі праводзіцца палітыка рэформаў і адкрытасці, у выніку краіна пачала займаць вядучыя пазіцыі ў розных галінах сусветнай вытворчасці. Кітай вялікае значэнне надае адукацыі насельніцтва. На дадзены момант вышэйшую адукацыю атрымлівае да 98 % моладзі. Ва ўніверсітэтах працуюць замежныя спецыялісты – носьбіты мовы. Колькасць моў, якія выкладаюцца ў ВНУ, – адзін з паказчыкаў прэстыжнасці ўстановаў. Ёсць

універсітэты замежных моў, у якіх студэнты вучацца на больш за 100 лінгвістычных спецыяльнасцях. Традыцыйнай папулярнасцю карыстаецца вывучэнне англійскай і рускай моў. У больш чым 120 універсітэтах выкладаецца руская мова. Але спектр моў навучання пастаянна пашыраецца (польская, чэшская, венгерская, румынская, украінская і беларуская). У кастрычніку 2017 г. прайшоў чарговы з’езд кампартыі Кітая, на якім была зацверджана стратэгічная праграма развіцця краіны «Адзін пояс – адзін шлях».

Гэтая канцэпцыя вызначае сучасную знешнюю палітыку дзяржавы. «Новы шаўковы шлях» аб’ядноўвае краіны Цэнтральнай Азіі, Каўказа і Усходняй Еўропы. Беларусь у сувязі з гэтым разглядаецца як стратэгічны еўрапейскі партнёр і таваразварот паміж краінамі пастаянна расце. Беларуска-кітайскія адносіны вызначаюцца высокай дынамікай развіцця, актыўнымі сувязямі на ўсіх узроўнях. Можна сказаць, што кантакты паміж дзвюма дзяржавамі вызначаюцца раўнапраўем і партнёрствам. Пасольства Беларусі ў КНР актыўна рэкламуе нашу краіну ў самых розных сферах, дзякуючы яму ў Паднябеснай стаяць помнікі класікам беларускай літаратуры – Янку Купалу і Якубу Коласу. У Беларусі шырока вивучаецца кітайская мова ў школах і ва ўніверсітэтах. 2019 г. быў аб’яўлены Годам адукацыі Рэспублікі Беларусь у Кітайскай Народнай Рэспубліцы. Зразумела, што ў Беларусі працуюць кітайскія перакладчыкі-русісты, але паўстае неабходнасць у беларусістах – знаўцах нацыянальнай спецыфікі. І гэта вядзе да таго, што рынак адукацыйных паслуг Кітая пачынае мець патрэбу ў выкладчыках – носьбітах беларускай мовы. Адзін за другім у КНР адкрываюцца цэнтры па вивучэнні Беларусі, ва ўніверсітэтах студэнты навучаюцца на спецыяльнасці «Беларуская мова».

Такім чынам, што неабходна ўлічваць, выкладаючы БМЗ кітайскім навучэнцам, асабліва па-за Беларуссю. Навучанне ў Кітаі, у школах і ВНУ, вядзецца ў вялікіх групах, іх памер можа дасягаць 90 чалавек. Таму асноўны прынцып навучання – «харавы»: група хорам паўтарае словы ці сказы за выкладчыкам, на індывідуальную працу застаюцца літаральна секунды. На шчасце, гэта найперш датычыцца тых, хто вучыць англійскую і рускую мовы. На іншых моўных спецыяльнасцях групы меншыя, да 25 чалавек. Але і такая напаяўняльнасць не характэрная для лінгвістычных ВНУ Беларусі. Яшчэ з ранняга дзяцінства кітайцам вельмі моцна развіваюць памяць, і таму яны здольныя завучваць вялікія аб’ёмы тэксту, часам нават не разумеючы змест. Замежнікі часта абвінавачваюць кітайскую адукацыю ў нежаданні развіваць крэатыўнасць: ад студэнта патрабуецца «зазубрыванне» гатовых тэкстаў, фраз, клішэ, а не канструяваць іх. Гэтая асаблівасць звязана і з канфуцыянскім вучэннем, і з усё той жа звышнапоўненасцю груп. Яшчэ адзін непрыемны фактар – невялікая матывацыя студэнтаў. Справа ў тым, што трапляюць на славістыку, а тым больш на беларусістыку тыя, каму не хапіла балаў, атрыманых на школьных выпускных экзаменах, для паступлення на факультэт заходніх моў. Можна сказаць, што «не студэнт абірае мову, а мова абірае студэнта». Студэнты не рыхтуюцца да заняткаў і не выконваюць дамашнія заданні. Выкладчыку прыходзіцца пастаянна падтрымліваць матывацыю студэнтаў, заахвочваць іх да вивучэння беларускай мовы.

У кітайскіх студэнтаў ёсць шмат звычак, «непрымальных» для беларускага выкладчыка. Студэнты шмат ужываюць фаст-фуду, розных снэкаў – і на перапынках, і на занятках. У Кітаі ўвогуле існуе культ ежы, таму пастаянна нешта жаваць для кітайца нармальна. Недарэмна этыкетная фраза са значэннем ‘Як маешся?’ даслоўна з кітайскай перакладаецца ‘Ці ты паеў рысу?’. У многіх гарадах Кітая не прадугледжана ацяпленне памяшканняў або яны ацяпляюцца вельмі слаба, таму студэнты і выкладчыкі на занятках не здымаюць верхнюю вопратку, ды і гардэробаў у вучэбных карпусах няма. Аўдыторыяй успрымаецца як норма, калі студэнт засынае на занятках, ніхто на гэта ніяк не рэагуе. Беларускаму выкладчыку прыходзіцца раскадваць самыя простыя традыцыі беларускага грамадства, каб потым, прыехаўшы ў Беларусь, студэнт не меў культурнага шоку і камунікатыўных няўдач.

Акрамя такіх побытавых «канфліктаў» культур, замежны выкладчык сутыкаецца з этычным бокам працэсу выкладання. У Кітаі вельмі моцная палітычная цэнзура. Ёсць пэўныя табуяваныя тэмы: статус Ганконга, Тайваня, Тыбета; падаўленне паўстання на плошчы Тяньаньмынь у Пекіне; Далай Лама як духоўны лідар (увогуле рэлігійная прапаганда); культурная рэвалюцыя часоў Мао Цзэдуна; дзеянні сучасных кіраўнікоў краіны. У Кітаі блакуюцца YouTube, Facebook, Twitter і многія іншыя сайты, значыць, фармальна забаронена іх выкарыстанне ў вучэбным працэсе. Тэма сексуальных адносін таксама пад забаронай, таму нават, з нашага пункту гледжання, цнатлівыя тэксты пра каханне ўспрымаюцца студэнтамі як свайго роду рэвалюцыя.

І, нарэшце, ментальныя асаблівасці кітайцаў таксама накладваюць адбітак на працу выкладчыка БМЗ. Кітайскі этнас мае надзвычай доўгую гісторыю свайго развіцця, нацыянальны характар адрозніваецца моцнай традыцыйнасцю і артадаксальнасцю. Вучоныя ў адносінах да Кітая прымяняюць тэрмін «рысавай цывілізацыі», якая патрабавала ад людзей згуртаванасці, узаемадапамогі, працавітасці. Павучанні Канфуцыя вызначаюць стаўленне да адукацыі, сістэму адукацыі, нормы зносін выкладчыка і студэнтаў. Паважлівае стаўленне да настаўніка глыбока ўкаранілася ў свядомасці кітайцаў. Настаўнік валодае абсалютным аўтарытэтам, ён суб’ект адукацыйнага працэсу. Студэнт часцей за ўсё маўклівы аб’ект. Дарэчы, заняткі выкладчык звычайна праводзіць стоячы або сядзіць на спецыяльным высокім крэсле, дамінуючы над аўдыторыяй. Так што спачатку даволі складана выклікаць навучэнцаў да дыскусіі. Па кітайскай традыцыі да выкладчыка не звяртаюцца па імені, яго завуць *настаўнік*. Замежных выкладчыкаў называюць проста па імені. Так што трэба асобна раскадваць студэнтам пра беларускі этыкетны звароту да асобы – або па імені па бацьку, або са словам *спадар / спадарыня*.

Ёсць кітайская прыказка «цікавасць – найлепшы настаўнік». З гэтага ракурсу абрэвіятуру БМЗ можна расшыфраваць нетрадыцыйна: «беларуская мова захапляе». Сапраўды, першая задача выкладчыка – захапіць, абудзіць цікавасць. Тады культурныя і лінгвістычныя несупадзенні будуць выклікаць не шок, а здзіўленне і інтарэс.